

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. Richardt del.

J. A. Schlegel sculp.

Sten. Forberg og Søn. lith.

JOELLINGE
paa Lolland. forhen Haldstedkloster.

JUELLELINGIE

paa Lolland. forhen Haldstedkloster.

Dette Kloster blev — uviſt naar — anlagt i Lollands Nørre Herred hen ved en Mill fra Nakſov ved Bredden af den Na, ſom danner Herredets Grænſe imod Vſt og Sydøſt og ſom forbinder Nakſov Fjord med Havet og ſaaledes giver Nørre Herred til en D. Fjorden, der efterhaanden har trukket ſig noget tilbage og om ſjõe Tid — ved de nu paatænkte Inddæmninger — ikke vil naae længere end til Nakſov, gif dengang indtil Halſted og bidrog til at frembringe ſværre Afverling i Landſkabet, der er, ſom man i Almindelighed tænker ſig det paa Lolland, yderſt frugtbart, venligt og hyggeligt, men noget eensformigt. Læt Veſt for Gaarden ligger en Hol ved Navn Mags-hol eller Maishøi, paa hvilken findes en fordum meget beſøgt Sundhedskilde, der var St. Oluf helſiget, ſom det ſynes, og rimeligviis har givet Anledning til Kloſterets Opførelſe, da de rige Gaver, ſom Sygebeſøgene førte med ſig, gjorde det indlyſende at der her kunde trives noget bedre og ſtørre end St. Olufs Capel, ſom vel var det førſte Gudindviiede Sted, der blev opført af de ved Kilden ſkændte Gaver. Da Kloſtret ſaaledes ikke ſkyldte nogen enkelt Perſon ſin Tilværelſe, men ſaa at ſige blev til efterhaanden, er det meget naturligt at dets ældre Hiſtorie er indhyllt i Dunkelhed, ſaa at man ikke engang veed med Beſtemthed, til hvad Orden det hørte, hvorimod der ingen Tvivl er om at det oprindeligen var et Priori; rimeligviis hørte det til Benedictinerordenen, da det Brev, hvorved Kong Valdemar den Store i Aaret 1177 ſkændte Benedictinerne i Ringſted Halſted Kirke, i ſine Udtryk ſynes at tyde paa at der i Halſted allerede begyndte at danne ſig et Kloſter, ſom ſtod i et eller andet Forhold til Abbeden i Ringſted. Efter andre Beretninger ſkulde Kloſteret være anlagt af Munke og Nonner af Auguſtinerordenen — alſaa regulære Kanniker og Chorfruer — ved Aaret 1170, hvilket bekræftes ved den Kjendsgjerning at Hr. Axel Goye og Frue Kirſten Ibsø, i Aaret 1380 ophævede deres Ægteſkab og gave ſig i Halſted Kloſter; dog ſynes den førſte Mening at have meeſt Sandſynlighed, i hvilket Tilfælde Ægteſokkene kund

ſom Oblater eller Lægfolk, — der ſkændte Kloſteret deres Guds imod at underholdes der for Livtid, — have kunnet finde Ophold der; i alt Fald maatte dette gjælde Fruen, da i Benedictinerkloſtre neppe nogenſinde Munke og Nonner levede ſammen, og at det kunde lade ſig gjøre hos Auguſtinerne er endda ikke ſaa ganſke afgjort.

Om Kloſteret vides iøvrigt ſaae lidet. I Aaret 1332 blev Kong Erikſ — Chriſtoffer den Andens Søn — tilg biſat i Halſted Kirke i 14 Dage og hver Dag læſt Sjælmeſer over ſamme, hvorefter det henførtes til ſit rette Begravelſeſted i Sorø Kloſter. I Aaret 1510 plyndrede og brandſtattede Rybekerne og de Svenſke Lolland, ved hvilken Leilighed Halſted, Nakſov og flere Steder bleve brændte; en Folge deraf var at Kong Hans lod nebbryde det gamle Slot Ravnſborg, ſom ikke havde viiſt ſig tilſtrækkeligt til Dens Forſvar, og i det Sted Engelborg anlægge paa en D i Nakſov Fjord. Halſted Kloſter blev ſnart igjen opført af Grundmuur med to Taarne, men ſtod kun i 80 Aar, da Bygningen var ſaa broſſaldig at den maatte fornyes, hvorfor Aarſtallet 1591 endnu findes i Jernankerne paa Gavlen. I Aaret 1515 magede Kloſteret noget Guds i Brandersløv By i Nørre Herred, ſom ſvarede 4 Pund Byg og 5 Stilling Grot, til Kongen for andet i Sønder og Nørre Herreder, hvoraf der gif 5 Pund Byg og 7 Stilling Grot. 1517 var Legaten Arcimboldus her for at ſøge Lolliterne Aflad.

Henimod Slutningen af den catholſke Tid forvandlede Kloſteret til et Abbedi, hvilket ſkal være ſteet i Aaret 1515; længe varede denne Herlighed imidlertid ikke, thi ved Reformationens Indførelſe forandredeſe dette, ſom alle andre Kloſtere, til kongelige Lehn, hvilket vedvarede indtil Souverainitetten, da Lehnene bleve til Ainter; imidlertid forblev Kloſteret dog i Kronens Eie indtil Aaret 1719, da Kongen bortbyttede det imod Baronet Juellinge i Stevns Herred i Sjælland, hvis Navn det gamle Halſted Kloſter fik og har baaret ſiden.

JUELLINGE

paa Lolland. forhen Haldstedkloster.

Af Klosterets Priorer kjender man følgende: Hr. Knud 1305, Hr. Esbern 1354, Hr. Knud 1374, Broder Johannes 1388, Broder Knud 1424, Broder Senning 1446, Hr. Bende 1470, Peder Jensen 1492 og Jens Anderssen, som skal have været den sidste Prior, 1493; denne sidste maa altsaa have siddet indtil 1515, i hvilket Aar Jens Sngl skal være bleven Abbed, Klosterets første og sidste, som ved Reformationens Indførelse maatte afgive sin Myndighed til en Lehnsmænd, Otto Kathlov til Lindau, der fik Klosteret 1538, dog have formodentlig her som i de andre Herreløstre de Munte, som ønskede at blive, faaet Underhold indtil deres Død. Otto Kathlov var en holstenf Adelsmand, der havde forstrakt Kongen med Penge og derfor fik Klosteret i Pant tilligemed mere Gods paa Lolland og Falster. Et Beviis paa den Strengbed, hvormed Staten gennemførte den med Magt erhvervede Eiendomsret over alt geistligt Gods, saa at de tidligere Besiddere blot blev betragtede som Bestyrere, haves endnu fra samme Aar, idet Otto Kathlov indberettede at Abbeden sagde sig paa Klosterets Vegne at være 12 Tschimsdaler og 200 Mark dansk skyldig, da han oplod ham Klosteret, hvorfor han forespurgte om disse Penge maatte betales ham; dette tillodes ifald Abbeden kunde bevise at Pengene vare anvendte enten til Klosterets eller til Kongens og Rigets Bedste, ellers ikke, hvilket var strengt nok, naar man betænker at denne hele Inddragelse af alt geistligt Gods dog egentligt kun var en Plyndring i det Store, men man var consequent nok til ikke engang at skamme sig derved.

Otto Kathlov beholdt Klosteret indtil 1549, da han fik Sorup Gaard og Lehn paa Falster — som han dog ikke beholdt længe — og den senere saa berømte Peder Ore til Gisselsfeld fik Forlehningsbrev paa Haldstedkloster, Vesternæs Birk i Sender Herred, Abildtorp Birk i Nørre Herred samt Ørtofte Sogn i Fuglse Herred, alle paa Lolland, foruden de Lehn, han alt havde i Forveien sammesteds, nemlig Ravnborg i Nørre Herred, Sorup Birk i Fuglse Herred, Birnæs og Maibolle Birk i Mudsø Herred samt Kongetienden over hele Lolland og Falster; dertil kom kort efter Sorup Gaard og Lehn paa Falster tilligemed Gjedser Gaard sammesteds; 1555 fik han desuden Lehnsbrev paa Hovby Birk i Lollands Sender Herred, — hvortil Skibelunde i samme Sogn nok henregnedes, — at beholde quit og frit uden al Afgift. De fleste af disse Lehn vare Pant for Pengesummer, han efterhaanden havde forstrakt Kongen med til Rigets Fornødenhed; nogle Regnskabslehn, hvoraf Indtagten

var saare ringe, nemlig for at bestyre Lehnet, indtædere Skatter og staae til Ansvar for samme — foruden at tjene med flere harnissede Ryttere og Heste — ofte kun det Halve af hvad Indfæstning, Sagesald og i nogle af Lehnene Brag kunde indbringe. Derimod betalte Pantelehnene sig i det Hele taget godt, naar der ikke vare for mange Penge i Adelsens Hænder, thi da overbød den ene den anden, saa at den, som lod sig nøie med den ringeste Fordeel, fik Tilladelse til at indløse Lehnet.

Peder Ore kom 1552 ind i Rigets Raad, kjøbte 1554 af Anders Barby Faurholm Hovedgaard med 47 Gaarde, 3 Huse og 2 Møller for 17,000 Daler, ved hvilken Handel han kom i heftig Strid med sin Nabo, Hertug Trolle til Hillerødsholm, den berømte Stifter af Hertugsholms Skole, der tabte sin Proces angaaende Markeskjeldet imellem Hillerødsholm og Faurholm, men siden var Peder Ores bestandige Uven og uden Tvivl Hovedsagen til hans senere Landflygtighed, der heller ikke endte før efter Hertug Trolles Død. — Aar 1558 bortbyttede han Faurholm til Kronen for Løsløse Hovedgaard med tilliggende 81 Gaarde og 1 Mølle, saa at han i Mellemtiden maa have kjøbt endeel Gods til Faurholm, esterdi Forholdet ellers vilde være ganske usadvanligt, med mindre andre nu ubekjendte Omstændigheder kunde have givet Faurholm og dets Godser betydeligt hviere Værd end Løsløse. Samme Aar faldt Peder Ore i Unåde hos Kongen, rimeligviis især for den Myndighed, hvormed han huserede i sine Lehn, lige til at lade en Adelsmand, Jørgen Due, staae i Bolt og Jern i 12 Dage paa Haldstedkloster, som den, der formeentlig havde stidt en Hjort, hvorom han dog slet ikke blev overbevist, og derefter at overdrage ham som en anden Bøddel til Jørgen Friis paa Hesselager, hvem han maatte tjene paa tredie Aar; dertil kom at Peder Ore ved flere Leiligheder viste stor Pengebegjærighed — i hvilken Henseende hans sidste Mageliste med Kronen vel neppe har bidraget til at formindste Kongens Uvillie, — og havde skaffet sig flere mægtige Fjender, navnlig Admiral Hertug Trolle og Konedronning Sophie, der havde stor Indflydelse over sin Søn. Peder Ore søgte at undvige Stormen ved at træde ud af Raadet, men forgjæves. Alle hans Lehn paa Lolland og Falster, nemlig Ravnborg, Haldstedkloster, Maibolle Birk, Vesternæs Birk, Abildtorp Birk, Hovby Birk, Skibelunde Birk, Birnæs Birk, Sorup Birk, Sorupgaard og Gjedsergaard, blev ham fratagne og overdragne Claus Svitzfeld til Krumstrup, Landsdommer paa Lolland og Falster. Hertug Trolle fik Ordre at ind-

JUVELLINGE

paa Lolland. Forhen Haldstedkloster.

hævne ham for Herredsting, Landsting og Rigens Gantsler; da han ikke vovede at møde, og heller ikke lod møde for sig, blev han domt til at have tabt sin Sag indtil han mødte og stillede sig i Rette. Betsyndningerne gif især ud paa Mangler i hans Regnskaber samt slet og egennyttig Bestyrelse af hans Lehn, men synes tiltrods for sine 24 Klagepunkter ikke at have havt synderlig Betydning, især naar Hensyn tages til alle de Fogeder, han maatte holde i den Mængde Smaalehn, til de forviklede Regnskaber, som navnlig den Indkrævningen af Tienden og Afgiften af Præstegjesteri og Kirkejord over al Lolland og Falster førte med sig, og til Vanstælligheden i at paasee, at ikke een eller anden af disse Fogeder misbrugte sin Myndighed, thi aldeles uden Grund var Klagen ikke; det Vigtigste ved Sagen var imidlertid at man vilde ham til Livs, og Peder Ore indsaae dette saavel at han strax undveg af Riget og blev borte indtil den nye Konges—Frederik den Andens—Brede efter Hertug Trolles Død lagde sig, hvortil vel og hidrog at Enkedronning Sophie ikke havde den Indflydelse over sin Sønnesøn, som over sin Sou.

Iblandt Betsyndningerne imod den undvegne Peder Ore findes der for Haldstedklosters Bedkommende at Abbeden sammesteds udsagde for Claus Svitzfeld at Otto Rathlow annammede i Klosteret Bo og Bostab, saaledes som det den Tid foresaandtes, og Peder Ore efter ham, saa at han igjen burde have afleveret det efter Otto Rathlows Inventariumsliste, hvilket ikke skete; endvidere at han har kjøbt og magelagt sig noget af Klosterets Gods til, hvorved han indkom i Kronens Frihed med Jagt, Fiskeri og anden Herlighed og dermed forfordede Kronens Frihed. Som let at see har ingen af disse Betsyndninger stort at sige, især den sidste, thi hvorfor magelistede og solgte Kronen ham Klosterets Gods, naar man ikke vilde have ham i Fællede med sig. Claus Svitzfeld maatte iøvrigt allerede næste Aar aftræde alle Peder Ores Lehn paa Lolland og Falster til Erik Rud til Fuglsang og Søndholt, senere Rigets Raad og Admiral over Flaaden i Niterøen i Krigen mod de Svenske, i hvilken Besiddelse han afløste sin berømte Broder, Otto Rud til Møgelkær, da denne i Aaret 1565 blev fanget i Slaget under Bornholm. Som Svofficeer udmærkede Erik Rud sig, især ved i Slaget 1564 med sit Skib „den spænste Jomfru“ at skyde to fjendtlige Skibe i Sønk, hvoraf det ene, „den sunke Hjort“ var de Svenskes største og bedste næst efter Mageløs; mærkeligt er det at Skytset paa Erik Ruds Skib var stænket af Frederik den Andens Søster, Churfyrstinde Anna af Sachsen, som Kongen selv berører i en Beretning til

hende om Slaget. Som Lehnmand var iøvrigt Erik Rud nok saa egennyttig som Peder Ore, i det Mindste haves der mangfoldige Klager over ham, men ham skete derfor intet, skjøndt hans Brangvillie med at udrede de ved Krigen nødvendige Udgifter af Ravnborgs Lehn i Aaret 1568 bragte Kongen til at true ham med at give det til en Anden. I hans Tid blev det gamle St. Olufs Capel i Haldsted Sogn nedbrudt ifølge Sognemændenes Begjæring, at de maatte benytte det til at bygge paa deres Kirke med, da den var yderst brøstfældig og de ikke havde Raad til at ombygge den; Kongen, som eiede Kirketienden, lod ikke Reparationen foretage af denne, hvilket syntes billigt, men bevilligede blot Sognemændenes Ansøgning i Aaret 1564. Haldstedkloster havde Erik Rud iøvrigt mistet allerede 1565, da Wulf Sebested til Wulfsborstel fik samme i Pant for de Pengesummer, hvormed han under Krigen havde maattet forstrække Kongen, men Aaret efter maatte denne erindre ham om at den Skat af Ugedagstjenere, som Andre maatte svare, ogsaa gjaldt Haldstedkloster, der ikke blev fritaget ved at være Pantegods. Aar 1570 fik den bekjendte Feldmarschal Jostias von Qvalen til Koselau, som havde gjort god Tjeneste i Krigen mod Sverrig, Tilladelse til at indløse Haldstedkloster fra Wulf Sebested, da Klosteret Aaret iforveien var blevet ham opsgagt. Wulf Sebested døde samme Aar, og Enken ansøgte om at maatte beholde Klosteret, hvilket dog blev aflaaet, da det alt var lovet Feldmarschallen; 1572 fik denne et nyt Pantebrev paa Haldstedkloster og Sorup Birk for 15,000 Daler, men 1574 bleve begge Lehn igjen opsgagte ham og overdragne til den alt 1568 hjemkomne Peder Ore, der beholdt dem indtil sin Død i Aaret 1575, da de overdroges til Knud Grubbe til Alslev mod en Afgift af 1000 Daler. 1578 fik Gregers Ulstand til Estrup Lehnsbrev paa Haldstedkloster, Sorup Birk og Ravnborgs Lehn for 5000 Daler i aarlig Afgift; denne Afgift var for hei, hvorfor Rigsråaden Steen Brahe til Knudstrup, der 1581 afløste Gregers Ulstand, fik den nedsat til 4000 Daler for det første Aar, hvorefter han skulde enes med Kongen om hvad der kunde svares, hvilket for det følgende Aar, 1582, blev 3500 Daler, siden 4000 Daler. Da Bønderne i Ravnborgs Lehn nægtede at gjøre Tugt og Arbejde til Haldstedkloster, paalagdes dette dem alvorligt i et Kongebrev 1581. Aaret efter fik Lehnsmændene Tilladelse til at benytte Harejagten paa Feis, Femv og Aste for en aarlig Afgift af 2 Rosenobler og 1 Portugals, dog ellers maatte han ikke besatte sig med nogen Jagt. 1585 fik han ifølge den ved Stiftslehnsmændenes Af-

JUELINGE

paa Lolland, forhen Haldstedkloster.

Stæffelse indførte Forandring ogsaa den geistlige Jurisdiction i sit Lehn, saa at han skulde oppebære al Tiende, Sagefald, Gjæsteri ic. af Kirketjenere, Præster og Degue; Karet efter tillodes det at Lehnets Afgift maatte formindres med saameget som Bøndernes Pengekyld var forringet ved den nye Forordning om Mynten.

Ved Frederik den Andens Død i Aaret 1588 fik Enkedronning Sophie indtil sin Død 1631 til sit Livgeding begge Derne Lolland og Falster blot med Undtagelse af Told, Accise og Brag, hvorfor de af hende indsatte Lehnsmænd maatte gjøre Kongen Regnskab; disse vare for Haldstedkloster og Ravnøborg Lehn: Christoffer Rosengaard til Herlufstrup, der døde 1593; Frederik Hobe til Boserup og Bispenø — tillige Lehnsmænd paa Nalholm — indtil 1594, da Knud Urne til Nasmærk fik begge Lehnene og senere ligeledes Nalholm; 1614 afstøpte Jørgen Grubbe til Lystrup — der senere kaldte sig til Løstrup — ham som Lehnsmænd over Haldstedkloster og Ravnøborg indtil 1624; derefter Arne Urne til Nygaard indtil sin Død 1626; Lauritz Grubbe til Gammelgaard 1627—32; Jost Frederik von Papenheim til Søholt 1632—42; Rigsraad Erik Rosenkrands til Rosenholm 1642—58; Oberst Brands Brokkenhuus til Seberggaard og Dvergaard fik 1658 Haldstedkloster Lehn alene og blev sat paa en aarlig Gage eller „Genant“, nemlig til sig og sine Svende 205½ Rdl. Cour., hver Daler til 80 fl. danske, 4½ Kæster Rug, 7½ Kæster Byg, 300 Ld. Havre, 5 Ld. Smør, 140 Lam, 200 Gæs, 200 Høns, 12 Kver og 12 Sider Flest, Lehnets overfyldende Indtægt maatte han indbetale; ved hans Død 1660 fik Generalmajor Frederik von Ahlefeld til Marsleben Haldstedkloster Lehn paa de samme Betingelser, men endnu i samme Aar affæfledes Lehnene, og endel af Lolland og Falster blev overdraget Dronning Sophia Amalia som Livgeding, hvoriblandt Haldstedkloster, hvilket hun forsynede med en Inspecteur, der bestyrede Godset indtil Dronningens Død i Aaret 1685. Haldstedklosters Amtstue forshlyttedes nu herhen og forblev her indtil 1719, da Kongen for Baroniet Juellinge i Sjælland bortbyttede Haldstedkloster til Kammerjunker Baron Jens Juel-Vind og 1721 oprettede det til et Baroni under Navn af Juellinge, som det fører endnu. Baronien døde 1727, hvorefter Sønnen, Baron Jens Krag-Juel-Vind, efterfulgte ham; han blev Geheimeraad, hvid Ridder, Just-

tiarius i Højesteret og befad tillige Stamhuset Steensballegaard i Jylland; 1766 fik han kgl. Bevilling paa at lægge 106 Ld. Hartkorn af sit Allodialgods ind under Baroniet imod at udtage 21 Ld. Hartkorn fra samme. Han ombyggede Gaarden for største Delen og døde 1776, hvorefter hans ældste Søn, Baron Frederik Carl Krag-Juel-Vind, tiltraadte Baroniet tilligemed Grevskabet Frisenborg, som han arvede efter sin Moder, Sophie Magdalene Gram, hvorimod Steensballegaard tilfaldt hans yngre Broder, Jens Carl; som Gier af Grevskabet Frisenborg tillagdes Baron Juel-Vind nu Navnet Grev Friis. Han døde 1815 som Kammerherre, Stamtammand og Storkors af Dannebrog og efterfulgtes ifølge kgl. Bevill. af 23 April 1802 i Baroniet Juellinge af sin anden Søn, Grev Carl Ludvig Juel-Vind-Friis, Kammerherre og Major ved Husarerne, som døde barnløs 1838, hvorefter Baroniet tilfaldt hans Broder søn, Grev Frederik Julius Juel-Vind-Friis, der i Aarene 1847—49 har opført en ny smagfuld Hovedbygning, to Etager med Skelder og Frontespice, i gammel Stil, saa at den, som hedsstaaende Prospect viser, allerede tilhører en forfunden Fortid.

Baroniet Juellinge udgjorde efter den gamle Matrikel med sine underliggende Kolvgaarde Houggaard — med 250 Ld. Land — Drebygaard — med 130 Ld. Land — og Steensgaard — med 125 Ld. Land — ialt 169 Ld. 1 St. 2 Fdk. 1½ Alb. Hartk. fri Hovedgaardstaxt — heraf til Juellinge alene 83 Ld. 3 St. 1 Fdk. 1 Alb. Hartk. med 388 Ld. Land — samt 1 Ld. 5 St. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn Stovslyd; dertil Haldsted og Aunede Sognes Kirker med Kirketiende og jus proponendi samt Haldsted Sogns Kongetiende, ialt matriculeret Tiendehartkorn 108 Ld., samt Bøndergods 477 Ld. 5 St. 3 Fdk., Stovslyd 1 Ld. 6 St. 3 Fdk. Hartkorn; efter den nye Matrikel udgjør det: privilegeret Hartkorn Ager og Eng samt Stovs og Møllelyd 141 Ld., upriv. 893 Ld., matr. Tiendehartkorn 108 Ld., tilsammen 1142 Ld. Hartkorn af alle Slags; alle Gaardmænd ere hoverifrie imod Penge eller Kornvederlag. Baroniets Besidder har jus proponendi til Haldsted og Aunede Sognekald samt til Birkedommer og Skriverembedet, hvilket indbefatter de tre gamle Birk Haldstedkloster, Ravnøborg og Nybolle; Juellinge Hovedgaard driver han selv og holder derpaa 20 Heste, 100 Kreaturer, 100 Faar; de andre Gaarde ere bortforpagtede. Stovene paa hele Baroniet udgjøre 1000 Ld. Land.

